

# ІСТОРІЯ

народного  
господарства  
та  
економічної  
думки

# УКРАЇНИ

ВИПУСК

37-38

2005

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ  
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА  
«ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ»

**ІСТОРІЯ  
НАРОДНОГО  
ГОСПОДАРСТВА  
ТА ЕКОНОМІЧНОЇ  
ДУМКИ  
УКРАЇНИ**

**Збірник  
наукових праць**

Засновано в 1965 р.

**Випуск  
37 – 38**

**Київ – 2005**

**Історія народного господарства та економічної думки України.**  
Зб. наук. праць. — Випуск 37 – 38. — Київ, 2005. — 368 с. — (Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»).

Випуск 37-38 всеукраїнського історико-економічного збірника продовжує серію видань, започатковану 1965 р. Зібрані у книзі статті органічно вливаються в основні розділи щорічника (історія економічних реформ, історія народного господарства, історія економічної думки). Публікується чергова добірка статей, присвячених творчості видатних вчених-економістів минулого і сучасності. Вперше в Україні перевидається стаття М. І. Тугана-Барановського — «Народное хозяйство [России в 1913 г.]».

Выпуск 37-38 всеукраинского историко-экономического сборника продолжает серию изданий, основанную в 1965 г. Собранные в книге статьи органически вливаются в основные разделы ежегодника (история экономических реформ, история народного хозяйства, история экономической мысли). Публикуется очередная подборка статей, посвященных творчеству выдающихся ученых-экономистов прошлого и настоящего. Впервые в Украине переиздается статья М. И. Тугана-Барановского — «Народное хозяйство [России в 1913 г.]».

**Редакційна колегія :**

Т. І. Дерев'янкін (відповідальний редактор), С. О. Біла, В. Г. Бодров, Л. П. Горкіна, В. І. Гринчуцький (заст. відповідального редактора), Л. Я. Корнійчук, В. В. Лантух, П. М. Леоненко, В. М. Трегобчук, Р. Д. Толстов (відповідальний секретар).

**Рецензенти :**

В. Д. Базилевич, Д. П. Богиня, Б. Й. Пасхавер.

**Постановою** Президії Вищої атестаційної комісії України від 22 травня 1997 р. (№ 1а /5) збірник наукових праць «Історія народного господарства та економічної думки України» включено у «Перелік № 1 наукових видань, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт» (Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. — 1997. — № 2. — С. 81).

Затверджено до друку вченою радою  
Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Адреса редколегії: 01011. Київ – 11, вул. Панаса Мирного, 26  
Телефон 280-84-07  
<http://news.te.ua/papers/econh>

**В. Є. Новицький, Н. О. Татаренко**

**УСЯ СИЛА ТАЛАНТУ І ТВОРЧОГО НАТХНЕННЯ  
НА СЛУЖБІ НАУЦІ**

*До 75-річчя академіка НАНУ Ю. М. Пахомова*

*Пропонована читачеві стаття являє собою авторське бачення далеко неординарного вкладу видатного вченого-економіста, академіка НАН України Ю. М. Пахомова в пошук наукової істини і його прагнення використати останню в інтересах усього суспільства.*

15 липня 2003 р. виповнилося 75 років Юрію Миколайовичу Пахомову. Цей ювілей надихає на роздуми про те, що відрізняє справжнього Вченого і яким має бути ставлення людини до Науки. Логіка саморозвитку науки, застосування її для блага людей потребують певних рис особистості, здатності осмислити те, що відбувається у світі, синтезувати інформацію у формі припущення, концепції чи теорії. Виховування, вирощування майбутніх науковців, керівництво науковою діяльністю інших людей – це ті сфери, до яких краще б не допускати людей випадкових. Це – справа інтелектуальної еліти, до якої належить Ю. М. Пахомов.

60-і роки ХХ ст. Історичний контекст – події в Чехословаччині, розквіт «відлиги» та її кінець, а «наукова громадськість» країни Рад «розвінчує опортунізм та ревізіонізм» двох молодих українських економістів В. П. Корнієнка та Ю. М. Пахомова, які опублікували в журналі «Економіка Радянської України» (№ 9, 1966) статтю «Економічна реформа і методологічні проблеми політичної економії». У ній йшлося про те, що економіка та товарність, гроші – нерозривні поняття, і що ігнорування цієї обставини здатне розбалансувати суспільну економіку. Тоді, у 60-х, аспірант Пахомов, який надіслав до провідних наукових журналів три статті, де поставив під сумнів марксистську теорію ренти, ще не знав, що стане академіком, людиною, думка якої буде такою важливою для політиків. Сам він ніколи не шукав нагород чи відзнак – вони знаходили його. Не домагався він і вигідних знайомств з владою; навпаки, не приховував відрази до популізму і дотримувався конфуціанських вимог до політика, з яким можна мати справу. Це має бути людина, яка мислить стратегічно, здатна перейматися потребами людей, вміє мобілізувати їх на розв'язання нагальних завдань; нарешті, це людина культурна та освічена. Знаходиться чи ні така людина – це як пощастить.

---

© В. Є. Новицький, Н. О. Татаренко, 2005

ISSN 0320-4421. Історія нар. госп-ва та екон. думки України. 2005. Вип. 37-38.

У 70-і роки ХХ ст., у часи ідейної стагнації та цинізму застійної епохи, у книзі «Производственные отношения развитого социализма» Ю. М. Пахомов формулює теоретичні засади ринкової перебудови економічної системи планового господарства. Конкурентні засади економіки, трансформація тоталітарного суспільства у соціально орієнтоване – це «відкриття» для когось іншого. Ю. М. Пахомов висловився з цього приводу ще тоді, коли хтось переймався партійно-комсомольською кар'єрою, а комусь подібне не спадало на думку. А Ю. М. Пахомов більш як сотнею публікацій вже тоді узагальнив кращі здобутки теоретичного та прикладного інституціоналізму, сформулювавши вердикт економічному догматизмові марксизму-ленінізму. Справа навіть не у вердикті: загибель формацій відбувається не за теорією. Цікавішим є інше: соціоекономічна думка ще не виробила ефективних підходів до суспільної трансформації і фактично йдеться про піонерний науковий проект. Одним з перших (а з ряду аспектів таки першим!) Ю. М. Пахомов писав про вади глобалізаційних тенденцій у сучасній їх моделі, про небезпеку механічного перенесення уніфікованих схем ринкового реформування, необачної лібералізації на країни з вираженою національною специфікою, яка вимагає інших, інституціоналістських підходів. При цьому особливо наполегливо наголошується на тому, що тільки країни, які зберегли свою національну ідентичність, досягають реального успіху в результаті реформ, унаслідок впровадження тих чи інших регулятивних підходів. У книзі «Шляхи та роздоріжжя сучасної цивілізації» (1998), яка стала новою віхою в дослідженні проблем сучасного світу, він пише, що лише загальний глобалізаційний масштаб дозволяє оцінити проблеми етнокультурного розвитку, розкриває проблеми становлення світової макроцивілізаційної системи.

Соціально-філософські аспекти зазначених розробок було започатковано Ю. М. Пахомовим у 1979 р. у статті «Функционирование и развитие производственных отношений зрелого социализма» (журн. «Экономические науки»), де йшлося про кардинальну роль принципу економічної свободи як рушійної сили розвитку соціально-економічних систем. Характерною була неоднозначна реакція на статтю: від ритуальних звинувачень у «підриві теоретичних основ соціалізму» до поваги колег – провідних учених країни, які оцінили її як вагомий внесок в економічну теорію.

У Ю. М. Пахомова є чому повчитися. Мабуть, так буває тільки з тими, хто вчиться сам, і ніколи – із самозакоханими виборювачами місця на екранах наших телевізорів або на газетних шпальтах, які завжди готові нав'язати наївній публіці недолугі коментарі. За кожним пахомовським словом дійсно «стоять титани»: він невимушено асоціює сьогоденні дійсність і мотиви економічної поведінки з висловлюваннями Гегеля, положеннями Римського права, соціології Вебера, премудрощами стародавнього Китаю. Він вивчав і досліджував юриспруденцію,

філософію, соціологію, політекономію, макроекономіку, педагогіку. У сфері його інтересів – живопис, література, музика. Звідси, від енциклопедичної ерудиції та постійної готовності синтетично осмислювати інформацію, – неочікуваність, нетривіальність і незаперечність висновків та аргументів, дивовижна інтуїція.

Там, де з'являється Ю. М. Пахомов, завжди вирує життя. Він – його надихаючий центр – миттєво створює коло однодумців. Як ректор вищого навчального закладу він був ініціатором деідеологізації навчання, дбайливо добирав кадри і сформував колектив викладачів з прагненням до новаторських форм роботи та викладання. Кому не відомо, який престиж набуто теперішнім КНЕУ завдяки спільним з його наступниками зусиллям? Новації у викладанні, фундаментальні публікації, методичні розробки – ось зміст цього «ривка» КНЕУ. Як директор Інституту соціології НАН України Ю. М. Пахомов перетворив раніше інертну в нашій країні наукову сферу на важливу та потрібну науку про суспільство, створивши й новий науковий напрям – соцекогенез.

У 1993 р. він очолює Інститут світової економіки і міжнародних відносин (ІСЕМВ) НАН України, в якому створює відділ глобальних проблем сучасної цивілізації, в черговий раз поклавши початок нової школи. У цьому інституті Ю. М. Пахомов працює й нині, а в Україні ця установа добре відома і за своєю офіційною назвою, і як «Інститут Пахомова» – нечастий випадок особистого визнання керівника. І не дивно: до Ю. М. Пахомова, до вчених його колективу тягнуться численні ниточки відносин іззовні, в роботі цих людей заінтересовані усі провідні органи влади, інші дослідницькі осередки, навчальні заклади та ін.

Ю. М. Пахомова завжди любили студенти, аспіранти, молоді викладачі, науковці. Він надихав їх ідеями, заманював у вир наукового пошуку, пробуджував прагнення до здобуття визнання «за гамбурзьким рахунком» – людей, які цінують дійсні заслуги і таланти, а не куплене або популістськи здобуте визнання.

Визнання самого Ю. М. Пахомова – це визнання глибокої та самобутньої особистості. Але для нього самого ключовий напрям діяльності – творчість. У нього більш як 300 наукових праць, серед яких близько 30 монографій. Нова книга «Цивилизационные модели современности и их исторические корни» (2002), яка була написана під його керівництвом колективом однодумців (філософів, істориків, соціологів, економістів і політологів), викликала увагу наукової громадськості далеко за межами України. Її специфічне завдання – вироблення ефективної моделі національного розвитку, яка базується саме на реаліях нашої держави.

Сучасні праці Ю. М. Пахомова – це знову попередження. Попередження проти катастрофічної перспективи пасивного наслідування сумнівних цінностей дешевого політиканства на рівні країни та безвідповідальної поступливості адептам імперіалістичної глобалізації,

деформації суспільних та світогосподарських, цивілізаційних відносин через моральну слабкість.

Ім'я Ю. М. Пахомова відоме далеко за межами України. Про нього можна прочитати в міжнародних довідниках «Люди геніальних досягнень» (Англія, Кембридж), «Міжнародний довідник про світових лідерів» (США, Біографічний інститут), Американський біографічний інститут у 1994 р. назвав його «Людиною року». Він нагороджений і в себе на Батьківщині – орденами «Дружби народів» (1988), «Знак пошани» (1982), «За заслуги» III ступеня (1998), шістьма медалями. Ю. М. Пахомов – лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, лауреат премії імені М. І. Тугана-Барановського НАН України. Але сам академік вважає, що найкращою нагородою за його працю могла б бути країна, в якій може достойно жити людина, яка посяде гідне місце у процвітаючій державі.

*Предлагаемая читателю статья представляет собой авторское видение далеко неординарного вклада выдающегося ученого-экономиста, академика НАН Украины Ю. Н. Пахомова в поиск научной истины и его стремления использовать последнюю в интересах всего общества.*

1. Корнієнко В., Пахомов Ю. Економічна реформа і методологічні проблеми політичної економії // Економіка Рад. України. — 1966. — № 9. — С. 28-35.
2. Пахомов Ю. Н. Производственные отношения развитого социализма / Отв. ред. Н. С. Черненко. — К. : Наук. думка, 1976. — 339 с.
3. Пахомов Ю. Політико-економічні дослідження в Українській РСР на сучасному етапі // Економіка Рад. України. — 1979. — № 4. — С. 37-45.
4. Пути и перепутья современной цивилизации / Ю. Н. Пахомов, С. Б. Крымский, Ю. В. Павленко. — К. : Междунар. деловой центр, 1998. — 432 с.
5. Цивилизационные модели современности и их исторические корни / Ю. Н. Пахомов, С. Б. Крымский, Ю. В. Павленко [и др.] / Под ред. Ю. Н. Пахомова. — К. : Наук. думка, 2002. — 632 с.
6. Пахомов Юрий Николаевич // Экономическая Энциклопедия : Политическая экономия. [В 4 т.]. — Т. 3 / Глав. ред. А. М. Румянцев. — М. : Сов. Энциклопедия, 1979. — С. 211-212.
7. Пахомов Юрий Миколайович // Українська Радянська Енциклопедія [У 12 т.]. — Т. 8. — Вид. 2-е / Голов. редколегія: М. П. Бажан (голов. ред.) [та ін.]. — К. : Голов. ред. УРЕ, 1982. — С. 218.
8. Пахомов Юрий Миколайович // Історія Академії наук УРСР / Редколегія: Б. Є. Патон (голов. ред.) [та ін.]. — К. : Наук. думка, 1982. — С. 769-770.
9. Кваснюк Б. Життєвий і творчий шлях Ю. М. Пахомова // Економіка Рад. України. — 1988. — № 7. — С. 69-70.
10. 70-річчя академіка НАН України Ю. М. Пахомова // Вісник НАН України. — 1998. — № 7-8. — С. 101-102.
11. Новицький В., Татаренко Н. Вчений [До 75-річчя академіка Ю. М. Пахомова] // Економіка України. — 2003. — № 8. — С. 83-85.